

V. Heijmans
2009

Vrede, mededogen en religie

INHOUDSOPGAVE

- 02 **Ten Geleide**
Jan Vanden Berghe
- 03 **Mededogen: onze woordenschat**
- 05 **Religie en mededogen: de Gulden Regel**
Marc Amery
- 06 **Het Handvest voor Compassie**
Karen Armstrong
- 07 **Groeien in mededogen. Een twaalfstappenplan**
Karen Armstrong, selectie Jan Vanden Berghe
- 11 **Terug aanknopen bij compassie**
Krista Tippett
- 14 **Mededogen in de christelijke traditie**
- 15 **Werk aan de winkel**
- 16 **Aanbevelingen voor lokale kerkgemeenschappen**

Ons zelf
2009 collage aquarel, o.i. inkt en splitpenntjes, 38 x 36 cm
Caren van Herwaarden,
www.cvanherwaarden.com

TEN GELEIDE

Wie van een ruime woning naar een bescheiden service-flat verhuist, staat voor een aanzienlijke taak. Wat neem ik mee, wat laat ik achter? Een kleine voorproef is het van de 'uiteindelijk' verhuis, waarbij we alles moeten achterlaten.

De Kerk waartoe ik behoor beseft meer en meer dat ze vrede moet nemen met een bescheiden plaats in het groter geheel van de samenleving. Ook zij staat voor de vraag: wat neem ik mee, wat laat ik achter? Welke taken neemt die Kerk straks in ieder geval mee? Welke onderwerpen zullen prioritair aan bod komen in het geloofsonderwijs, in de opleiding en vorming van voorgangers allerhande? Welke plaats krijgt 'mededogen' daarin, en alles wat daarbij komt kijken volgens het 12-stappenplan dat Karen Armstrong uittekent in haar recente werk "Compassie"?¹

Het is op deze vraag dat dit dossier uitmond. Eerst verkennen we het landschap, in het middendeel presenteren we u het *Handvest voor Compassie*, en helpen we u om dat 12-stappenplan grondig te herkauwen, en tot slot laten we nog eens goed zien dat 'mededogen' wel degelijk thuishoort in het hart van ons christelijk geloof, maar dat er tegelijk nog heel wat werk aan de winkel is om die opdracht de centrale plaats te geven die hij verdient. Met enkele praktische suggesties voor wie zich verder wil verdiepen en dit gedachtegoed verder wil promoten, sluiten we het dossier af.

Mededogen als 'zorg voor iedereen' streeft naar gerechtigheid en baant de weg naar vrede. Oproepen daartoe ontbreken niet, ook niet in onze Kerken. En dat is een zeer goede zaak. Maar die zorg consequent laten doordringen in het leven van elke dag is een opgave waaraan nooit een eind komt. Op een studiedag over "Christelijke barmhartigheid"² beklemtoonde professor Paul Moyaert verleden jaar dat het typisch christelijke mededogen te maken heeft met *lankmoedige, geduldige liefde*, die verdraagt dat die barmhartigheid zelf geen nieuwe dynamiek tweeebrengt, en tóch doorgaat.

We hoeven geen nieuwe dynamiek op gang te brengen, die is er al. Wel hopen we die te versterken. Een dynamiek die mededogen opnieuw maakt tot "de kern van moreel handelen en religie", zoals het *Handvest voor Compassie* vraagt; die – voor christenen – de navolging van Jezus opnieuw centraal stelt. Want Hij wàs mededogen, in woord en daad.

"De katholieke traditie kent prachtige gebeden: de akte van berouw, de akte van hoop, en de akte van liefde, bijvoorbeeld. Akte komt van het Latijnse *agere* en betekent *handelen, tot actie overgaan*. Geloof is een *akte*, een handelen, een werkwoord. Wat ik zelf doe om compassie en verbondenheid te tonen, om gelijkheid, broederschap, verzoening, rechtvaardigheid en vrijheid te bevorderen, om naar waarheid te zoeken en mijn roeping te volgen, dat is geloof." Aldus de pas verschenen "Catechismus van de compassie"³. Het weze zo.

Jan Vanden Berghe
Dienst vredesspiritualiteit

- 1 Karen ARMSTRONG, *Compassie, De Bezige Bij*, 2011. 239 blz. Oorspronkelijke titel: *Twelve Steps to a Compassionate Life*. Alle titels i.v.m. 'compassie' vindt ook u op de achterflap van dit dossier.
- 2 Oude Abdij Kortenberg, 27 september 2010.
- 3 Zie blz. 16. Bespreking in de *Koerier* van september 2011.

MEDEDOGEN: ONZE WOORDENSCHAT

In dit inleidend hoofdstuk laten we enkele woorden de revue passeren. Om spraakverwarring te vermijden!

Vier woorden op een rij

Compassie

Op 11 november 2009 zag het *Handvest voor Compassie* het daglicht – de Nederlandse vertaling van het *Charter for Compassion*, dat vanaf die plechtige bekendmaking ervan ook in meer dan 30 talen op het internet te vinden is. Niet iedereen bij ons was gelukkig met dat woord ‘compassie’ in de titel. Niet alleen in ons dialectisch taalgebruik, maar zelfs volgens de meest recente uitgave van van Dale’s *Groot woordenboek van de Nederlandse taal* staat ‘compassie’ gelijk met ‘medelijden’. Maar taal beweegt! Hopelijk zal een volgende uitgave de aan de gang zijnde verschuiving mee opnemen. Het woord ‘compassie’ lijkt immers synoniem te willen worden voor ‘mededogen’ en ‘barmhartigheid’. Toeval of niet, maar twee maand voor het verschijnen van het *Handvest voor Compassie* publiceerde Averbode een boek van Anselm Grün onder de titel “Leven met compassie. De zeven werken van barmhartigheid”⁴.

Medelijden

Medelijden is een gevoel, is iets wat een mens kan ‘overkomen’. Wat we voelen, dat stellen we vast: het valt dus buiten het domein van het willen. Medelijden is een ‘gegeven’, het wordt ons gegeven: we ‘krijgen’ het, zoals we het zo mooi zeggen in het Nederlands. ‘Hij kreeg medelijden’. Wie zou de Schenker daarvan zijn? De vraag kan ons doen nadenken! Want anders dan ‘kwaadheid’ of ‘jaloersheid’ – ook gevoelens die een mens kunnen overkomen – is ‘medelijden’, wanneer het ons overkomt, echt een geschenk. De pijn die een ander voelt, voelen we ook even. Het lijden dat een ander treft, doet ook ons even mee-lijden. Medelijden is een gevoel dat ons even met een ander verbindt. Als we dit geschenk niet onmiddellijk aan de kant leggen of verloren laten gaan kan het tot iets heel moois leiden...

Soms wordt ‘medelijden’ verstaan als een neerbuigende houding. “Ik heb medelijden met dat ventje”, en dan is die ander inderdaad klein, en ben ikzelf groot en sterk. Het is belangrijk te beseffen dat het woord niet noodzakelijk die eerder negatieve connotatie heeft. Op de eerste plaats gaat het bij ‘medelijden’ om een gevoel, dat correspondeert met een universele menselijke bekwaamheid: mensen zijn in staat om ‘medelijden te krijgen’.

Mededogen

Mededogen is geen gevoel, maar een attitude, een ingesteldheid. Dat woord staat voor een fundamentele houding, die o.a.

4 Anselm GRÜN, *Leven met compassie. De zeven werken van barmhartigheid*, Forte (Baarn) & Averbode, 2009. 127 blz. Nog meer titels uit 2009 en 2010 hanteren hetzelfde woord ‘compassie’ – zie de achterflap van dit dossier.

geactiveerd wordt als ‘medelijden’ ons overkomt. Voor ‘mededogen’ kunnen we kiezen. We kunnen er ons leven naar richten, verlangen om in die richting te groeien. De bekwaamheid om medelijden te krijgen kunnen we laten openbloeien tot een erg waardevolle eigenschap die ons tot ‘medemens’ maakt, en ons tegelijk op een goede manier leert omgaan met *onzelf*, met onze eigen werkelijkheid.

Het woord mededogen gooit grote ogen bij mensen die met spiritualiteit bezig zijn. De invloed van het boeddhisme, de Dalai Lama, Tich Nath Han, en mindfulness – met veel aandacht voor mededogen met jezelf – zal daar niet vreemd aan zijn. Zelfs in de Nieuwe Bijbelvertaling (2004) is het woord binnengedrongen – maar dan uitsluitend in het Oude Testament!

Barmhartigheid

Dit is het woord waarmee we in onze christelijke traditie meer vertrouwd zijn, en dat we best lezen als een volwaardig equivalent van ‘mededogen’. “Wees *barmhartig* zoals jullie Vader barmhartig is” schrijft Lucas (6,36), en illustreert wat later waarover het gaat in de beroemde parabel van de Barmhartige Samaritaan (Lc 10): de Samaritaan die daar voorbij kwam “kreeg medelijden”, en deed alles wat hij kon om de man die overvallen was te helpen. Hij “bewees hem barmhartigheid” (Willibrordvertaling), hij “toonde medelijden met hem” (Nieuwe Bijbelvertaling): met het gevoel dat hem overkwam deed hij effectief ook iets.

Het verhaal bij Mattëus, de parabel over ‘waar het uiteindelijk om gaat’ (Mt 25,31vv.) staat heel waarschijnlijk aan de oorsprong

van Dale, Groot Woordenboek van de Nederlandse taal

Barmhartigheid	gezindheid van medelijden, mededogen te hebben (7 werken van barmhartigheid)
Compassie	medelijden
Deernis	sterke ontroering over het leed van anderen, innig medelijden
Erbarmen	betoning van medelijden, mededogen, ontferming
Mededogen	medelijden, barmhartigheid
Medelijden	gevoel van smart over het leed van anderen; synoniemen: mededogen, deernis, erbarmen, compassie
Zich erbarmen	zich ontfermen over, medelijden betonen, uit medelijden hulp verlenen
Zich ontfermen	zich uit barmhartigheid het lot aantrekken van

van wat we in onze katholieke traditie de zeven werken van barmhartigheid zijn gaan noemen: zeven lichamelijke en daarna ook zeven 'geestelijke' manieren waarop we medelijden kunnen 'tonen', barmhartigheid bewijzen.

Duidelijker nog dan bij 'mededogen' roept het woord 'barmhartigheid' ook de houding op die ik kan aannemen tegenover wie me kwaad heeft gedaan en op vergeving rekent: mildheid en begrip, en van daaruit vergevingsgezindheid. In het verhaal van de vader en zijn twee zonen vertelt Jezus dat de vader "medelijden kreeg" met zijn zoon, de 'verloren zoon', toen hij hem weer zag verschijnen. En wat deed hij? "Hij rende op hem af, viel hem om de hals en kustte hem" (Lc 15,20). Mede-lijden leidde tot mededogen, barmhartigheid, en verbond de vader weer met de zoon.

'Barmhartig' is fundamenteel de manier waarop God met ons allen omgaat. Zo schrijft Lucas in het Magnificat: "Barmhartig is hij [God], van geslacht op geslacht", "Hij trekt zich het lot aan van Israël, zijn dienaar, zoals hij aan onze voorouders heeft beloofd: hij herinnert zich zijn barmhartigheid jegens Abraham en zijn nageslacht, tot in eeuwigheid." (Lc 1,50.54). In Jezus is de goddelijke barmhartigheid, het goddelijke mededogen vlees en bloed geworden.

Mededogen in het bijzonder

Grote liefde

Van de hand van Frans Van Steenberghe verscheen in 1998 een mooi boekje onder deze titel: "Barmhartigheid, dat is grote liefde"⁵. Eenvoudiger kan het waarschijnlijk niet gezegd worden! Grote, allesomvattende liefde, niet als een vaag gevoel, maar als een levenshouding die alle domeinen van het leven doordrenkt. De auteur staat er stil bij de plaats van barmhartigheid in een heel breed spectrum: in de samenleving, in de seksualiteitsbeleving, in verband met de milieuproblematiek en de derde wereld... Hij trekt het woord 'barmhartigheid' open tot een fundamentele oproep tot een houding die alle mensen insluit, en de hele schepping. Grote, grenzeloze liefde.

Met dit werkje wou de animatiedienst voor parochiepastoraal van het bisdom Antwerpen het gedachtegoed van het *Oecumenisch Proces voor Gerechtigheid, Vrede en Heelheid van de Schepping*⁶ zo dicht mogelijk bij de basis brengen, en zo de opstap voorbereiden naar het derde millennium. We zijn ondertussen al meer dan tien jaar ver in dat nieuwe millennium, maar de oproep tot barmhartigheid, tot 'grote liefde' voor ieder mensenkind en voor de hele schepping, zou best nog niet verstommen!

Waarmee begint mededogen?

Henri Nouwen, die in "Vuur in mijn hart" – een postume uitgave – de schilder Vincent van Gogh opvoert als icoon van diep mededogen, schrijft daarover:

5 Frans VAN STEENBERGEN, *Barmhartigheid dat is grote liefde*, AKL Tongerlo, 1998. 142 blz.

6 Graz, juni 1997.

Mededogen treedt allereerst aan de dag in het besef deel te zijn van de mensheid, in het bewustzijn van de eenheid van het menselijk geslacht, in het innerlijk weten dat alle mensen, wanneer of waar ze ook leven, met elkaar verbonden zijn door dezelfde menselijke conditie.
[...]

Ons zelfgevoel is in belangrijke mate gebaseerd op het inzicht hoe en waar we van anderen verschillen. Wij zijn vlugger, trager, knapper, handiger of vriendelijker dan de ander of de anderen. Maar de mens met mededogen definieert zichzelf niet vanuit het anders-zijn, maar vanuit het hetzelfde-zijn⁷.

Waarin we fundamenteel gelijk zijn, is niet zo moeilijk om in te vullen: onze behoefte om gezien en erkend te worden, gerespecteerd te worden, bemind te worden; onze gebrokenheid, onze broosheid en kwetsbaarheid; ons diepe verlangen om 'er te mogen zijn' en voor anderen 'iemand te mogen zijn'.

Mededogen staat lijnrecht tegenover het wij-zij-denken, dat de mensen meent te mogen opdelen in twee soorten, de 'goede' en de 'slechte' – de voedingsbodem van heel veel geweld⁸. Als het 'verschil' fundamenteel wordt genoemd, dan blijkt diegene die 'het goede' vertegenwoordigt vrij vlug te gaan denken dat hij, precies in naam van wat rechtvaardig is en goed en waar, de *plicht* heeft om het onrecht, het kwaad, de onwaarheid te bestrijden door de ander uit te schakelen, uit de weg te ruimen, het zwijgen op te leggen, monddood te maken.

Waar toe leidt mededogen?

Mededogen begint met de keuze de gelijkheid te erkennen, en met het verlangen om van daaruit te handelen. En dan zijn we heel vlug bij de Gulden Regel, die Karen Armstrong in het *Handvest voor Compassie* en het boek "Compassie" zo centraal stelt: omdat die ander zo fundamenteel op mij lijkt, verdient hij fundamenteel door mij behandeld te worden zoals ik dat van hem verlang.

Bij wie zich maatschappelijk inzet, in de strijd voor gerechtigheid en vrede, leidt mededogen tot wat we de 'actieve geweldloosheid' noemen. De actieve inzet bij het bestrijden van het *onrecht* dat mensen wordt aangedaan wordt dan gekoppeld aan de expliciete keuze om respectvol om te gaan met de *tegenstander*, om voortdurend het onderscheid te handhaven tussen enerzijds de *bedrijver* van het onrecht, het kwaad, en anderzijds *het kwaad zelf* dat bestreden wordt.

7 Henri NOUWEN, *Vuur in mijn hart. De kracht van medemenselijkheid, troost en bemoediging*, Lannoo, 2007, blz. 21-22.

8 Zie o.a. Isabelle en Bruno ELIAT-SERCK, *Oser la relation. Exister sans écraser*, éd. Fidélité, 2006. 125 blz. Tijdens een vorming die Isabelle Serck voor het team van Pax Christi Vlaanderen verzorgde over 'het rad om anders te kijken' noteerden we: "In alle kleine en grote oorlogen, zijn de visies 'gesloten' aan beide kanten, en in dit geval zal de energie, soms zelfs met het goede voornemen om vrede te maken, of we het willen of niet, gebruikt worden om het conflict groter te maken en een spiraal van geweld te voeden."

RELIGIES EN MEDEDOGEN: DE GULDEN REGEL

Marc Amery

Deze tekst is eerder verschenen in "Roep om Vrede!", Vierend & bezinnend (Pax Christi Vlaanderen, 2010). Marc Amery vat voor ons samen wat hij over de Gulden Regel las in "De grote transformatie" van Karen Armstrong⁹.

Vreemde tijd die we beleven: enerzijds ontkerkelijking op grote schaal, anderzijds een rusteloos zoeken van velen. In dit perspectief is het werk van Karen Armstrong erg welkom. In "De grote transformatie. Het begin van onze religieuze tradities" gaat Karen Armstrong op zoek naar de wortels van verschillende 'religies'. Daarbij ontdekt ze dat vier grote tradities, in het millennium vòòr onze tijdrekening, gelijkaardige ervaringen doormaakten. Tussen 900 en 200 voor Christus deden zich zowel in India, China, Griekenland als Israël verwante belevenissen voor.

De Spiltijd

Tijdens die periode (de grote transformatie) zijn er tal van parallellen tussen de vier. Op het hoogtepunt van hun traject komen ze elk tot een verrassend gelijklopend, ethisch bewustzijn. En wel zo, dat ze elk afzonderlijk komen tot het formuleren van de Gulden Regel! In haar boek benoemt schrijfster dit hoogtij als 'de Spiltijd'. Een begrip dat ze vond bij de Duitse filosoof Karl Jaspers, maar dat zij nader uitwerkt¹⁰.

De spirituele en filosofische denkers van de Spiltijd bereidden de weg voor een nieuw soort menselijke ervaring. De belangrijkste onder hen zijn Boeddha (India), Confucius (China), Socrates (Griekenland) en voor Israël: Jeremia, Ezechiël en één of meer priester-schrijvers. Centraal bij die ervaring staat introspectie. Die leidt tot een beter begrijpen van onze motieven en van de consequenties van ons handelen. Ook tot het besef dat eenieder gelijk is, even waardevol.

De belangrijkste denkers uit de Spiltijd hadden maar weinig aandacht voor doctrine of metafysica. Religie was een kwestie van handelen, van zich ethisch te gedragen. Niet van een orthodox geloof!. Kernachtig gezegd: "Religie is wat je doet. Niet wat je denkt!" Dit betekende dat je bereid moest zijn je gedrag te veranderen. Centraal stond een spiritualiteit van empathie en mededogen. Deze is rechtstreeks af te leiden uit de Gulden Regel.

De Gulden Regel

De passieve formulering zegt: wat je niet wilt dat jou geschiedt, doe dat ook een ander niet. Ze vraagt om dingen na te laten uit

9 Karen ARMSTRONG, *De grote transformatie. Het begin van onze religieuze tradities*, De Bezige Bij, 2005. 544 blz.

10 Karl JASPERS, *Socrates – Boeddha – Confucius – Jezus. De maatgevende mensen*, Bijleveld, 1999. 191 blz.

mededogen. Een variatie daarop van rabbi Hillel die beklijft: "Doe je naaste niet aan wat voor jou een gruwel is. Dat is de hele Thora (wet), al de rest is commentaar." Daarnaast is er de 'actieve' vorm, die uiteraard meer vergt dan de eerste versie. "Een religieus mens moet alle wezens behandelen, zoals hijzelf wenst behandeld te worden" (Jainisme, India). Het meest radicaal blijft echter deze aanvulling of verduidelijking van Jezus in de Bergrede: "Heb je vijanden lief en bid voor wie jullie vervolgen". Een uitspraak die zo paradoxaal klinkt, dat ze in elk geval tot nadenken stemt!

Vreemd en merkwaardig hoe verschillende tradities elk komen tot de formulering van dezelfde Gulden Regel. Deze eenstemmigheid moet worden gezien als de bevestiging, dat de zoektocht van de mens uiteindelijk gedragen wordt door eenzelfde spiritualiteit! Bijgevolg is het meteen niet zo zinvol meer dat die verschillende religies zouden proberen elkaar vliegen af te vangen. Integendeel, beter is terug te gaan naar een gemeenschappelijke noemer.

Welke waren de inzichten van de Spiltijd?

Ze klinken verrassend modern! Vandaar dat het goed is om ze te (her-)ontdekken.

- Het is nodig de werkelijkheid onder ogen te durven zien, ook als die niet aangenaam is.
- Vrijheid is belangrijk, maar moet steeds gekoppeld worden aan verantwoordelijkheid.
- Het gaat om het handelen, ethisch handelen, en niet om (geloofs-)waarheden, en zeker niet om teksten.
- Het gaat om de principiële waarde van het individu, van elk individu, ook de vreemde. Een 'uit-sluitende' spiritualiteit kan dus niet!
- De ultieme werkelijkheid is transcendent en onbenoembaar; daartegenover past alleen een eerbiedig zwijgen.
- Spiritualiteit is niet afdwingbaar.

Merkwaardig?

Bij elk van de vier reeds genoemde tradities, gaat het hoogtij van de Spiltijd gepaard met, of volgt op een groot lijden of excessief geweld. Juist daardoor leek men beter in staat om nieuwe inzichten te cultiveren. Refererend naar vandaag: moeten wij eerst door een diep dal, vooraleer de nodige vernieuwing van de spiritualiteit eraan komt? Laat ons hopen dat wij uit onszelf in staat zijn de bakens te verzetten!

Mededogen in de islam?

Karen Armstrong is niet pessimistisch. In de koran zei Allah/ God aan de moslims dat ze de mensen van een eerdere openbaring respectvol en hoffelijk moesten behandelen. Een geest van vrede was volgens de Koran wat hen met de Thora en het evangelie verbond. Beweren dat het een plicht is joden en christenen te bekeren, en de hele wereld te veroveren voor de islam, is taal van extremisten. Het zijn trouwens recente geluiden, die breken met de eeuwenoude traditie.

HET HANDVEST VOOR COMPASSIE

Karen Armstrong ontving begin 2008 de TED-prijs met haar voorstel om, op basis van de Gulden Regel, 'mededogen' weer in het hart te plaatsen van elke religie en wereldbeschouwing. Een wereldwijde consultatie leidde tot het *Handvest voor compassie* dat op 11 november 2009 in Washington plechtig werd bekendgemaakt.

Handvest voor Compassie

Het principe van compassie of mededogen ligt ten grondslag aan alle religieuze, ethische en spirituele tradities; steeds opnieuw wordt daarmee een beroep op ons gedaan alle anderen te behandelen zoals wij zélf behandeld willen worden. Compassie is onze drijfveer om ons onvermoeibaar in te zetten voor het verzachten van het leed van onze medeschepselen, om terug te treden uit het middelpunt van onze wereld en een ander voor het voetlicht te plaatsen, en om recht te doen aan de onschendbare heiligheid van ieder mens en een ieder, zonder enige uitzondering, te behandelen met volstrekte waardigheid, billijkheid en respect.

Daarbij hoort tevens de opdracht om er zowel in het openbare als in het privé-leven voor te waken geen enkele vorm van leed te veroorzaken. Door gewelddadig te handelen, door de kwaliteit van het leven van een ander te verslechteren, door de grondrechten van die ander te misbruiken of te ontkennen, en door haat te zaaien met laatzinnige uitingen over anderen - zelfs over onze vijanden - doen wij de menselijkheid die wij allen met elkaar delen geweld aan. Wij erkennen dat wij er niet in zijn geslaagd een leven te leiden vervuld van compassie en dat sommigen uit naam van hun religieuze overtuiging het totale menselijke leed zelfs groter hebben gemaakt.

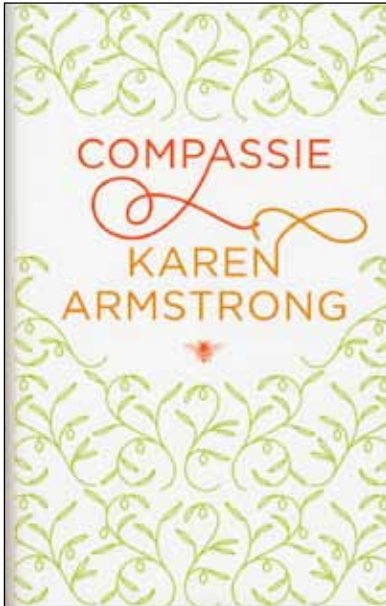
Daarom roepen wij iedere man en vrouw op om ~ compassie opnieuw te maken tot de kern van moreel handelen en van religie ~ terug te keren naar het oude principe dat iedere interpretatie van geschriften die aanzet tot geweld, haat of minachting geen enkele legitimiteit heeft ~ garant te staan voor de verstrekking van correcte en respectvolle informatie over andere tradities, godsdiensten en culturen aan jongeren ~ positieve waardering van culturele en religieuze verscheidenheid te stimuleren ~ bij te dragen aan medeleven, gebaseerd op kennis, voor het leed van alle mensen, ook van hen die wij als onze vijanden zien.

Het is van wezenlijk belang dat wij compassie in onze gepolariseerde wereld maken tot een duidelijke, lichtende en dynamische kracht. Indien compassie is geworteld in principiële vastbeslotenheid om uit te stijgen boven egoïsme, kan zij politieke, dogmatische en religieuze grenzen slechten. Als product van onze wezenlijke afhankelijkheid van elkaar, speelt compassie een fundamentele rol binnen menselijke relaties en bij een volwaardig mensdom. Compassie voert naar verlichting en is onmisbaar voor het realiseren van een eerlijke economie en een harmonieuze wereldgemeenschap die in vrede leeft met elkaar.

GROEIEN IN MEDEDOGEN. EEN TWAALFSTAPPENPLAN

Karen Armstrong

Uitgeverij De bezige Bij,
2011, 239 blz.
ISBN 9789023459736

In dit hoofdstuk vindt u uitsluitend citaten uit het boek "Compassie"¹¹. Daaruit probeerden we vooral de suggesties te puren, die Karen Armstrong aanbiedt in haar 'twaalfstappenplan' voor al wie in de leerschool wil gaan om compassie of mededogen in zijn volle breedte en diepte in zijn leven te integreren. Het verdient GEEN aanbeveling om al deze citaten in één trek te lezen. Koop liever het boek, lees een hoofdstuk eruit, en 'herkauw' het aan de hand van wat u hier vindt. In "Schiets ontwikkeling niet aan flarden! Vierend & bezinnend", een uitgave van de dienst Vredesspiritualiteit van Pax Christi Vlaanderen bij de Vredesweek 2011, wordt elk van de twaalf stappen opgeroepen door middel van enkele vragen ter overweging. Geschikt voor een stil moment, alleen of in groep.

*"We moeten ons realiseren dat de poging om een barmhartig mens te worden een project voor het leven is. Zoiets wordt niet in een uur of in een dag bereikt – en evenmin in twaalf stappen. Het is een worsteling die tot onze dood zal voortduren."*¹²

Stap 1. Meer weten over compassie

Om te beginnen kan het helpen om als een symbolische daad van betrokkenheid een kijkje te nemen op de website www.charterforcompassion.org¹³ en u daar te registreren. Dit handvest is vooral een oproep tot meelevende actie, en via de website zult u wekelijks de voortgang rond het handvest in de diverse delen van de wereld kunnen volgen. [...] We hebben inspiratie en motivatie

11 Bespreking in Koerier, ledenblad van Pax Christi Vlaanderen, maart 2011.

12 O.c., uit het slotwoord, blz. 204.

13 Nu ook op de website www.handvestvoorcompassie.nl.

nodig die een niveau van denken bereiken dat dieper zit dan het rationele [...]. Daarom is het belangrijk uw eigen traditie te verkennen, of die nu religieus of seculier is, en te onderzoeken wat er over compassie wordt gezegd.

Neem [dus] terwijl u de leer van uw eigen traditie bestudeert, de tijd om ook iets meer te weten te komen over de wijze waarop andere religies uiting hebben gegeven aan het ethos van compassie. U zult merken dat alleen al hierdoor uw sympathie voor anderen toeneemt en u kritisch kunt kijken naar enkele vooroordelen die ons scheiden van 'de ander'.

Stap 2. Kijk naar uw wereld

Bij deze stap moeten we ons in gedachten verplaatsen naar de top van een hoge berg, waar we de dingen van een afstand en vanuit een ander perspectief kunnen bekijken. Wanneer u deze oefening doorloopt, helpt het u misschien om in termen van de confuciaanse concentrische cirkels van compassie te denken. U begint bij uw familie, gaat dan verder met uw vrienden en de mensen om u heen, en besluit met het land waarin u woont. [...] We moeten met compassie naar onze gemeenschap [samenleving] kijken, haar sterke en haar zwakke punten inschatten, en bepalen wat de mogelijkheden tot verandering zijn.

Als u lid bent van een lees- of discussiegroep, wilt u misschien enkele van deze onderwerpen ter sprake brengen. Niemand kan al deze problemen alleen aan. Bij deze stap dient u zich af te vragen wat uw bijzondere bijdrage kan zijn en waarop u uw inspanningen kunt concentreren – in het zakenleven, de medische zorg, de media, het onderwijs, de kunst, de politiek of thuis. Laat u niet uit het veld slaan door de enorme omvang van de taak die voor u ligt.

Stap 3. Compassie voor uzelf

De gulden regel vereist zelfkennis, omdat we onze gevoelens als leidraad moeten nemen voor ons gedrag tegenover anderen. Als we streng tegen onszelf zijn, is de kans groot dat we ook streng tegen anderen zijn. Daarom moeten we tot een gezondere en evenwichtigere kennis van zowel onze sterke als onze zwakke punten komen. [...] We zien tekortkomingen bij sommige vrienden, maar dat doet niet af aan onze genegenheid voor hen. En het moet evenmin ons gevoel van eigenwaarde aantasten. Denk, zonder uw fouten te ontkennen, aan al de mensen die u hebt geholpen, de vriendelijke dingen die u hebt gedaan zonder dat het iemand opviel, en uw successen thuis en op het werk.

Het is van groot belang dat we erkennen dat we allemaal een duistere kant hebben. Jungiaanse psychologen spreken van de 'schaduw', een mechanisme dat ons in staat stelt bepaalde zaken verborgen te houden voor het bewuste, wakende deel van onszelf. [...] We moeten erkennen dat deze duistere regio van de psyche bij ons hoort, zodat we niet door afschuw worden overmand wanneer we ontdekken dat we gefascineerd zijn door geweld, vreemde seksuele fantasieën hebben, of plotseling verteerd worden door een gewelddadige zucht naar wraak. Als we onze schaduw niet kunnen accepteren, nemen we waarschijnlijk ook een harder standpunt in tegenover de duistere kant van anderen.

Begin door de warmte op te roepen van de liefdevolle betrokkenheid op uzelf (maitri), waarvan u weet dat u die in principe in u hebt, en richt die op uzelf. [...] Probeer voorzichtig uw huidige irritaties, frustraties en zorgen aan de kant te schuiven en compassie (karuna) te voelen voor uzelf, met al uw innerlijke strijd en worsteling. Breng daarna uw vermogen tot vreugde (mudita) naar voren en ervaar bewust plezier in dingen die we meestal als vanzelfsprekend beschouwen. [...] Kijk ten slotte met upeksha (gelijkmoeidigheid, distantie) naar uzelf. U bent niet uniek. U hebt tekortkomingen, maar alle anderen ook. U hebt ook talenten, en net als ieder ander wezen op aarde verdient u compassie, vreugde en vriendschap. Alleen in de context van een vriendelijker houding tegenover onszelf kunnen we nadenken over het belang van een overstijging van het ego.

Stap 4. Empathie

Bij deze stap gaat u drie fasen toevoegen aan de meditatie over de onmetelijke krachten. [...] Nadat u uw liefdevolle betrokkenheid, compassie, vreugde en gelijkmoedigheid naar uzelf hebt gericht, keert u uw aandacht naar drie mensen die u kent. [...] Neem eerst een persoon in gedachten voor wie u geen sterke gevoelens, positief of negatief, hebt. Ga dan over naar iemand die u graag mag, zoals een vriend of een familielid. En denk tot slot aan iemand aan wie u een hekel hebt. Noem hen bij naam. Stel u bij ieder van hen voor dat hij of zij naast u zit, zodat ze een levende aanwezigheid voor u zijn.

Terwijl u de vier onmetelijke krachten op ieder van hen richt, denkt u aan hun goede punten, hun bijdrage aan uw eigen leven, hun vrijgevigheid, moed en gevoel voor humor. Kijk diep in hun hart, voor zover u dat kunt, en zie hun pijn: het leed waarvan u zich bewust bent en al het persoonlijke verdriet waarvan u nooit iets zult weten. Vervolgens wenst u dat ze vrij van hun pijn zijn en neemt u zich voor hen op alle mogelijke manieren te helpen. Wens ieder van de drie personen de vreugde toe die u zichzelf toewenst. En erken ten slotte dat iedereen tekortkomingen heeft – uzelf, de persoon tegenover wie u neutraal staat, de persoon die u graag mag en ook degene aan wie u een hekel hebt.

Wanneer u deze meditatie afsluit, neem u dan voor dat u diezelfde dag deze goede gedachten zult omzetten in een kleine, concrete, praktische daad van vriendschap voor of compassie met een van uw drie personen. Als u die dag geen van drieën spreekt, richt u dan op iemand anders die baat heeft bij een helpende hand of een vriendelijk woord.

Stap 5. Mindfulness

Mindfulness, ofwel opmerkzaamheid, is een vorm van meditatie die we uitvoeren terwijl we ons leven van alledag leiden, en is bedoeld om meer controle over ons innerlijk leven te krijgen, zodat we ingewortelde neigingen kunnen bijsturen en nieuwe gewoonten kunnen cultiveren. [...] Om mindfulness te oefenen nemen we mentaal enige afstand en observeren we ons gedrag terwijl we bezig zijn met ons gewone leven. Zo ontdekken we meer over de manier waarop we met mensen omgaan, wat ons kwaad en ongelukkig maakt, hoe we onze ervaringen kunnen

analyseren, en hoe we aandacht kunnen hebben voor het huidige moment. [...] Het doel is eenvoudigweg dat de oefening ons helpt onze emoties in creatievere banen te leiden.

Als we eenmaal weten dat de oorzaak van veel pijn bij onszelf ligt, hebben we ook de motivatie om te veranderen. We komen tot het besef dat we gelukkiger zijn als we vredig zijn dan als we kwaad of rusteloos zijn. [...] Dan ontdekken we bijvoorbeeld dat we ons beter voelen als we iets vriendelijks doen. [...] Opmerkzaamheid moet iets worden wat een gewoonte is, maar is geen doel op zich. Ze moet op natuurlijke wijze overgaan in actie.

Stap 6. Actie

Wanneer u aan deze stap begint, probeer dan aan de 'stippen van tijd' in uw eigen leven te denken, de momenten waarop iemand extra moeite deed om u te helpen. Denk ook na over de gevolgen van onvriendelijke opmerkingen die door de jaren heen een ondermijnende invloed op u hebben gehad.

Ten eerste: neem u voor om minstens één keer per dag in overeenstemming met de positieve versie van de gulden regel te handelen: "Behandel anderen altijd zoals je zelf wilt worden behandeld." Dit hoeft geen groots, opvallend gebaar te zijn. Het hoeft niet meer te zijn dan een 'kleine, naamloze, niet herinnerde daad' die u misschien volkomen onbelangrijk vindt. [] Ten tweede: neem u voor om elke dag in overeenstemming met de negatieve versie van de gulden regel te handelen: "Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet." [] Ten derde: neem eenmaal per dag de moeite uw gedachtepatroon te veranderen: als u merkt dat u zich overgeeft aan een aanval van woede of zelfmedelijden, probeer dan al die negatieve energie in een vriendelijker richting te sturen. Als u blijft hangen in een wrokkige stemming, probeer dan aan iets te denken waarvan u weet dat u er dankbaar voor moet zijn, zelfs al voelt u dat op dat moment niet zo. Als u zich gekwetst voelt door een onaardige opmerking, bedenk dan dat uw eigen woede vaak voortkomt uit pijn en dat de persoon die zo onaardig tegen u sprak het waarschijnlijk ook moeilijk heeft.

Stap 7. Besef van onze beperkte kennis

In plaats van vol zelfvertrouwen over de motieven, bedoelingen en verlangens van anderen te praten, moeten we ons bewust zijn van het essentiële 'mysterie' en beseffen dat er een zekere mate van heiligschennis mee gemoeid is als we willen 'binnendringen in het hart' van iemand ter wille van onze eigen plannen.

Het doel van deze stap is drievoudig: (1) erkennen dat het onbekende en het onkenbare bestaan en daar oog voor krijgen, (2) oppassen voor een te zelfverzekerde stelligheid bij onszelf en bij anderen, (3) onszelf bewust maken van het heilige mysterie van iedere mens die we in de loop van de dag tegenkomen.

Denk allereerst aan de ervaringen die u diep raken en die u even buiten uzelf voeren, waardoor u uw menszijn intenser beleeft dan gewoonlijk. [...] Maak elke dag even tijd om van deze ekstasis te genieten, en merk hoe moeilijk het is om uw ervaring onder

woorden te brengen of precies te zeggen waardoor u geraakt wordt. [...]

Ten tweede: Neem even afstand en luister naar de agressieve zekerheid die tegenwoordig zo kenmerkend is voor een groot deel van onze gesprekken. Denk na over uw werk of iets wat u echt interesseert [...]. Is het niet zo dat u, hoe meer u over dat ene speciale interessegebied weet, des te beter weet dat u nog veel te leren hebt?

Kies als een oefening in openstaan voor andere mogelijkheden een van uw stelligste overtuigingen – over politiek, religie, economie, voetbal, film, muziek of het zakenleven – en stel een lijst op van alles wat u weet ter ondersteuning van uw standpunt. Stel daarna een lijst op van argumenten die deze overtuiging tegenspreken.

Ten derde: neem even de tijd om te proberen precies te omschrijven wat u van de anderen onderscheidt. [...] Vraag u daarna af hoe u toch zo stellig over het zelf van anderen kunt praten. [...] Probeer voor iemand anders de essentie van uw persoonlijkheid te omschrijven. Stel een lijst op van uw goede en slechte eigenschappen. En vraag u dan af of dit werkelijk de som is van wat u bent.

Stap 8. Hoe moeten we met elkaar praten?

In [zo]’n publiek debat heeft het geen zin als we anderen dwingen ons standpunt over te nemen en we alleen maar de feiten herhalen zoals wij die zien. We kunnen beter naar een manier zoeken om socratische vragen te stellen die tot een persoonlijk inzicht leiden. We dienen ons af te vragen of we de discussie willen winnen of de waarheid willen vinden, of we bereid zijn onze opvatting bij te stellen als het bewijs daartoe voldoende aanwezig is, en of we in de socratische stijl in ons denken ‘ruimte voor de ander’ maken. We moeten vooral luisteren.

Hoe kunnen we een intens gevoelde overtuiging met compassie uitdragen? Paulus verschaft ons een handige checklist in zijn beroemde beschrijving van de liefde [...]. Naastenliefde is ‘geduldig en vol goedheid’ en ‘kent geen afgunst, geen ijdel vertoon en geen zelfgenoegzaamheid. Ze is niet grof en niet zelfzuchtig, ze laat zich niet boos maken en rekent het kwade niet aan’.

Bij deze stap proberen we onszelf bewust te maken van de manier waarop we tot anderen spreken. [...] Loop na een felle discussie nog eens na wat er allemaal is gezegd: kunt u echt alles onderbouwen wat u in het vuur van het gesprek hebt gezegd? Wist u echt waarover u het had, of vertrouwd u op wat anderen zeiden? En vraag uzelf in alle eerlijkheid af, voordat u deelneemt aan een gesprek of een debat, of u bereid bent van gedachte te veranderen.

Stap 9. Zorg voor iedereen

Bij deze stap beginnen we met een verbreding van onze horizon om ruimte te maken voor de verre ander. Inzicht in verschillende nationale, culturele en religieuze tradities is niet meer een luxe, het is inmiddels een noodzaak en moet een prioriteit worden.

Denk zorgvuldig na over het concept van een gerechtvaardigde oorlog. [] Denkt u, gezien de verpletterende kracht van het moderne wapenarsenaal, dat een oorlog ooit nog gerechtvaardigd kan zijn of de situatie kan verbeteren? Kunt u enkele ideeën van Gandhi toepassen op een modern conflict? Hoe kan een geweldloze campagne eruitzien en welke emotionele en intellectuele eigenschappen zijn er nodig om zo’n campagne te kunnen voeren?

Let bij deze stap als onderdeel van uw oefening in mindfulness goed op de wijze waarop u en uw vrienden en collega’s over buitenlanders spreken. Luister kritisch naar de stemmen in uw eigen gemeenschap die haat of minachting prediken tegenover andere nationale, religieuze of culturele tradities.

Horen we in de media genoeg internationaal nieuws? Wordt er objectief verslag gedaan van conflicten in andere regio’s en wordt er een toelichting gegeven over de achtergronden? Krijgt u de visie van beide kanten te horen of is de verslaggeving gebaseerd op kortzichtige nationale belangen?

Wanneer u bij het avondnieuws beelden van geweld in andere delen van de wereld ziet, kijkt u dan met achterdocht naar de woede en de haat op de gezichten of vraagt u zich af welke ellende deze woede heeft veroorzaakt? Maak er een gewoonte van om voorbij de schreeuwende krantenkoppen te kijken naar de gewone mensen die onder een crisis gebukt gaan.

Stap 10. Kennis

Wanneer we kritiek willen spuien op een ander volk of een andere religieuze traditie, is het beter als we de gewoonte aannemen ons in te houden en ons eerst af te vragen of ons eigen land zich misschien in het verleden ook aan een vergelijkbaar misbruik schuldig heeft gemaakt.

In plaats daarvan kunnen we beter eerst proberen slechts een of twee van onze mondiale naasten te leren kennen. Bij deze stap zullen twee oefeningen u helpen om uw sympathieën uit te breiden. Kies eerst een land dat u aantrekt. [] Neem u voor om een of twee keer per maand een artikel of een roman te lezen of een film te zien over de vreemdeling die u hebt gekozen, zodat deze een levendige aanwezigheid in uw leven wordt. [] Als u hebt gekozen voor de bestudering van een andere religie, woon dan een gebedsdienst bij. [] Verdiep u in de geschiedenis van het land of de religieuze traditie van uw keus. [] Het doel van deze oefening is dat u in uw denken ‘ruimte voor de ander’ maakt.

Zodra u doorkrijgt hoe complex het begrip van een ander land of een andere traditie in elkaar steekt, kunt u gaan beginnen aan de tweede oefening van deze stap. [...] Kijk bij de aanbevolen literatuur onder de rubriek ‘zorg voor iedereen’. Daar noem ik enkele boeken over de huidige spanningen tussen het Westen en de moslimwereld. [...] Lees eerst de titel en vorm u een beeld van de kwesties die worden besproken. Kies daarna een boek dat in uw ogen uw standpunt vertegenwoordigt, en lees vervolgens een boek dat daar waarschijnlijk tegen ingaat. [...] Maak bij het lezen aantekeningen over de wijze waarop beide auteurs uw denken hebben veranderd.

Stap 11. Inzicht

In plaats van ons te harden tegen de ellende van anderen die zich aan ons opdringt, moeten we onze blootstelling aan het wereldleed opvatten als een spirituele kans. Doe bewust uw best om de televisiebeelden in uw bewustzijn toe te laten en daar een plek te geven. Verruim uw gastvrijheid en maak 'ruimte voor de ander' in uw leven. Het is een krachtige manier om 'zorg voor iedereen' te ontwikkelen. Als een bepaald beeld u sterk aanspreekt, richt daar dan uw aandacht op [...].

Vanuit onze neiging tot zelfbescherming willen we het leed op afstand houden. [...] Daardoor herkennen we in onze eigen stad, ons eigen dorp of onze eigen familie soms niet de tekenen van armoede, eenzaamheid, verdriet, angst en troosteloosheid. Kijk dus met nieuwe ogen naar uw wereld, en neem pas afscheid van deze stap als u uw missie hebt gekozen. Er bestaat een behoefte waarin u – en u alleen – kunt voorzien.

Stap 12. Heb uw vijand lief

We beginnen zoals altijd bij onszelf. U hebt misschien een goede reden om een hartgrondige woede tegen de 'vijand' te koesteren. Dit is het beginpunt vanwaar u moet werken, dus erken uw haat. Word u ervan bewust dat het u ten diepste tegenstaat om deze vijand tot een vriend te maken. Vergeet niet dat we de 'tweelingbroer' van een vijand kunnen worden en op hem kunnen gaan lijken. [...] Probeer uw vijand welbevinden en geluk toe te wensen. Probeer een gevoel van verantwoordelijkheid voor de pijn van uw vijand te ontwikkelen. [...] Wanneer je doorkrijgt dat je vijand ook lijdt, kijk je hem in zijn gezicht en zie je een spiegelbeeld van je eigen leed. Zo kom je tot het inzicht dat hij ook compassie verdient.

Begin met u te realiseren hoe weinig u werkelijk weet en probeer meer te ontdekken over de geschiedenis van uw vijand. Mogelijk ontdekt u nu ook weer dat de zaken complexer liggen dan u dacht. Vraag u bij elk punt steeds af: maar waarom? Hiermee gaat u door tot u een begrip van de context hebt opgebouwd dat u een empathisch inzicht in de situatie van uw vijand biedt.

We moeten proberen zorgvuldig en diep in ons eigen hart te kijken en zo leren het verdriet van onze vijand te zien.

Citaten

(1) 34, 74 / (2) 79, 85 / (3) 88, 90, 97 / (4) 114, 115, 116 / (5) 117, 121 / (6) 124, 126 / (7) 139, 140 [2], 141[2], 142 / (8) 149, 154, 155 / (9) 157, 160, 161, 163 / (10) 170, 172, 175 / (11) 181, 182 / (12) 197, 199, 201

Mededogen. Een clipstand

Een heel eenvoudig op te bouwen clipstand stelt Karen Armstrong en het *Handvest voor Compassie* voor. Er zijn ook flyers voor geïnteresseerde voorbijgangers. Iets voor uw parochiekerk? Help 'mededogen' opnieuw in het hart plaatsen van het christelijk geloof! Neem contact op met de dienst vredesspiritualiteit: 03/225 10 00 of vredesspiritualiteit@paxchristi.be.

Websites

- www.handvestvoorcompassie.nl
- www.barmhartigheid.nl
- www.zorgmetcompassie.nl
- www.zelfcompassie.nl
- www.charterforcompassion.org
- www.compassionateactionnetwork.com
- www.compassionatecities.org
- www.childrenscharterforcompassion.com

Boeken over mededogen

Karen ARMSTRONG, *Compassie*, De Bezige Bij, 2011. 239 blz. Oorspronkelijke titel: *Twelve Steps to a Compassionate Life*.

Christiane BERKVENS-STEVELINCK en Ad ALBLAS, *Catechismus van de compassie – uit de kunst*, Skandalon, 2010, 139 blz. (bespreking in Koerier, september 2011, Pax Christi Vlaanderen)

Anselm GRÜN, *Leven met compassie. De zeven werken van barmhartigheid*, Forte (Baarn) & Averbode, 2009. 127 blz.

Kristin NEFF, *Zelfcompassie. Stop jezelf te veroordelen*, Cargo, 2011, 336 blz.

Henri NOUWEN, *Vuur in mijn hart. De kracht van medemenselijkheid, troost en bemoediging*, Lannoo, 2007, blz. 21-22.

Brigitte van BAREN, *De kracht van compassie. Franciscaans leiderschap in organisaties*, Ten Have, 2009, 143 blz.

Pouwel van de SIEPKAMP, *Zorg met compassie. Boeddhisme als inspiratie voor zorg en welzijn*, Altamira-Becht, 2009, 239 blz.

Frans van STEENBERGEN, *Barmhartigheid dat is grote liefde*, AKL Tongerlo, 1998. 142 blz.

Andere

Een inspirerend interview met Karen Armstrong is te downloaden via www.ikon.nl/armstrong. De DVD ervan is te bestellen via www.skandalon.nl (€ 3,50 – exclusief verzendkosten).

In het *Benedictijns Tijdschrift* 2010/3 (Sint-Adelbertabdij, Egmond-Binnen, NL) vind je naast het *Handvest voor Compassie* ook een *Interview met Karen Armstrong. De passie van haar compassie*, door Natan SCHNIEDER (blz. 131-138). In hetzelfde nummer gaan daaraan vooraf: vader Symeon COSSEC, *Barmhartigheid als waarmerk* en Colin GIBSON, *De deugd van mededogen* (waarin ook enkele biografische gegevens over Karen Armstrong staan).

TERUG AANKNOPEN BIJ COMPASSIE

Krista Tippett

Bij de lancering van het Handvest voor Compassie op 11 november 2009 werden een aantal lezingen gehouden, die nog te zien en te beluisteren vallen via het internet. Hieronder volgt de vertaling van een van die lezingen – een gesproken tekst, die we als dusdanig bewaard hebben; de tussentitels zijn van ons. Krista Tippett verwijst enkele keren naar foto's die ze tijdens haar lezing toont, maar die we hier spijtig genoeg niet konden opnemen. Voor het filmpje (duur: 15'53") zie: http://www.ted.com/talks/krista_tippett_reconnecting_with_compassion.html.

Krista Tippett studeerde geschiedenis aan de Brown University (VS). Met een beurs trok ze daarna naar Duitsland, waar ze in de jaren '80 in Berlijn werkte als correspondent voor een aantal grote kranten. Ze

was ook een tijdlang attaché bij de VS-ambassade in West-Duitsland. Theologiestudies in Yale leidden tot haar huidige job. Ze creëerde "On Being", radioprogramma's over geloof en samenleving, die over heel de VS te horen zijn en ook via Podcast kunnen beluisterd worden. Ze is de auteur van "Speaking of Faith. Why religion matters – and how to talk about it" (2007) en "Einstein's God: Conversations About Science and the human Spirit" (2010).

We zijn hier bijeen om compassie te vieren. Maar er is, zoals ik er tegenaan kijk, een probleem met compassie. Zo essentieel als compassie is doorheen al onze tradities, en zo reëel als we weten dat ze is in specifieke levens, toch is het woord 'compassie' uitgehold in onze cultuur, en verdacht in mijn vakgebied van de journalistiek. Het wordt beschouwd als een zoetsappig melodietje. Of als iets dat deprimerend zou kunnen werken. Wat Karen Armstrong vertelde kan volgens mij als exemplarisch gelden: ze hield in Nederland een toespraak en, nadien, werd het woord 'compassie' vertaald als 'medelijden'.

Nu, als 'compassie' in het nieuws komt, dan is dat al te vaak in de vorm van een speciaal goed-gevoel-bericht of een column over heldhaftige mensen waaraan je nooit kan tippen of happy-ends of voorbeelden van zelfopoffering die er meestal te goed uitzien om waar te zijn. Ideaalbeelden hebben onze culturele verbeelding met betrekking tot compassie kapotgemaakt. En daarom, wat ik vanmorgen in de komende minuten zou willen doen, is zorgen voor een taalkundige heropstanding. En ik hoop dat je me zult bijtreden wat betreft mijn basispremissie, dat woorden ertoe doen, dat ze vorm geven aan de manier waarop we onszelf verstaan, de wereld interpreteren en de manier waarop we anderen behandelen.

Zoveel meer dan 'verdraagzaamheid'!

Toen dit land in de jaren 1960 voor de eerste keer te maken had met echte diversiteit, vonden we 'tolerantie' de meest essentiële burgerdeugd om daarmee om te gaan. Welnu, in het woord 'tolerantie' of 'verdraagzaamheid', als je dit opzoekt in het woordenboek, klinkt iets mee van toestaan, toegeven, verdragen. In de medische context waaruit het woord komt, gaat het over het onderzoeken van de grenzen waarbinnen iets kan gedijen in een ongunstige omgeving. Verdraagzaamheid is niet echt een doorleefde deugd; het is eerder een cerebrale klimtocht. En veel te cerebraal om ingewanden en harten te beroeren en gedrag te beïnvloeden wanneer het moeilijk wordt. En het gaat er op dit ogenblik moeilijk aan toe. Ik denk dat we, hoewel we misschien niet in staat zijn om het te benoemen, collectief aan het ervaren zijn dat we de grenzen bereikt hebben van wat mogelijk is als tolerantie de enige deugd is die ons leidt.

Compassie is een waardevolle opvolger. Compassie is organisch, vind je in al onze religieuze, spirituele en ethische tradities, en overstijgt die tegelijkertijd. Compassie is een stuk woordenschat dat ons zou kunnen veranderen als we het echt laten inwerken op de normen waartoe we onszelf en anderen verplichten, zowel in de private als de publieke ruimte. Zo, wat is het dan, driedimensionaal? Waarmee is het verwant, en waaruit bestaat het? Welke deugden staan in dienst van zijn universum? Om met iets eenvoudig te beginnen, wil ik zeggen dat compassie vriendelijk is. Nu kan het woord 'vriendelijkheid' zeer flauw klinken, en gemakkelijk vervallen tot een rijkelijk nietszeggende uitdrukking. Maar vriendelijkheid is een alledaags bijproduct bij al de grote deugden. En het is een bijzonder opbouwende vorm van instant voldoening.

Compassie is ook nieuwsgierig. Compassie cultiveert en praktiseert nieuwsgierigheid. Ik hou van een uitspraak die ik te horen kreeg van twee jonge vrouwen, interreligieuze vernieuwers in Los Angeles, Aziza Hasan en Malka Fenyvesi. Ze werken aan de schepping van een nieuwe verbeeldingswereld over jonge joden en moslims die het leven met elkaar delen. En terwijl ze dat doen, cultiveren ze wat ze 'nieuwsgierigheid zonder vooronderstellingen' noemen. Welnu, dat zal een broedterrein voor compassie worden.

Compassie kan een synoniem zijn voor empathie. Het kan verbonden worden met het zwaardere werk van vergeving en verzoening, maar het kan zich ook uitdrukken in de simpele daad van aanwezigheid. Het heeft te maken met praktische deugden zoals gulheid en gastvrijheid en ter beschikking staan, gewoon 'er zijn'. Ik denk dat compassie ook vaak verbonden is met schoonheid – en daarmee bedoel ik een bereidheid om schoonheid te zien in de ander, niet alleen datgene waarvoor hij misschien hulp nodig heeft. Ik ben blij dat mijn moslimgesprekspartners vaak spreken over de schoonheid als een centrale morele waarde. En in dat licht, voor religieuze mensen, compassie leidt ons ook binnen in het domein van het mysterie – het spoort ons aan om niet alleen schoonheid, maar misschien ook om op zoek te gaan naar het gelaat van God in het moment van lijden, in het gelaat van een vreemdeling, in het gelaat van de echt religieuze ander.

Compassie in beeld gebracht

Ik ben niet zeker of ik je kan laten zien hoe tolerantie er uitziet, maar ik kan je tonen hoe compassie er uitziet – want die is zichtbaar. Als we haar zien, herkennen we haar en dit verandert onze manier van denken over wat doenbaar is, wat mogelijk is. Het is zo belangrijk als we grote ideeën willen doorgeven, en in het bijzonder een grote spirituele idee zoals compassie, als we die willen voorstellen aan anderen, dat ze geworteld zijn in tijd en ruimte, in vlees en bloed: de kleur en de complexiteit van het leven.

En compassie zoekt echt de lichamelijkheid. Ik heb dat voor het eerst helder leren zien bij Matthew Sanford. En ik denk niet dat je je dit zult realiseren als je naar deze foto van hem kijkt, maar hij is een dwarslaesiepatiënt. Hij is onderaan vanaf het middel verlamd sinds hij 13 was, door een autoaccident waarin zijn vader en zijn zus zijn omgekomen. Matthews benen doen het niet, en hij zal nooit meer kunnen stappen, en – en hij ervaart dit werkelijk als een ‘en’, niet als een ‘maar’ – hij ervaart zichzelf als geheeld en heel. Als yogaleraar brengt hij deze ervaring over op anderen, doorheen het hele spectrum van vermogen en onvermogen, gezondheid, ziekte en ouder worden. Hij zegt dat hij zich alleen maar op een van de uiteinden bevindt van het spectrum waarin we allen een plaats hebben. Op dit ogenblik doet hij verbazingwekkend werk met veteranen die terugkeren uit Irak en Afghanistan. En Matthew heeft een merkwaardige vaststelling gedaan die ik jullie voorleg, en laat dit even bezinken. Ik kan het niet helemaal uitleggen, en hij evenmin. Maar hij zegt dat hij nog nooit iemand heeft ontmoet die zich meer bewust werd van zijn lichaam, in al zijn broosheid en schoonheid, zonder tegelijkertijd meer compassievol te worden ten opzichte van al wat leeft.

Compassie ziet er ook zo uit. Dit is Jean Vanier. Jean Vanier hielp de Arkgemeenschappen stichten, die je nu over de hele wereld vindt, gemeenschappen waarin het samenleven met mensen met mentale handicaps – meestal het Downsyndroom – centraal staat. De gemeenschappen die Jean Vanier stichtte, stralen tederheid

Jean Vanier (foto: Archief Arkgemeenschap, Moerkerke Brugge)

uit, net als Jean Vanier zelf. ‘Teder’ is nog een woord waaraan ik graag wat meer tijd zou spenderen om het te doen herleven. Wij besteden zoveel tijd in deze cultuur aan gedrevenheid en ondernemingszin, en ook ik besteed daar heel wat tijd aan. En compassie kan ook deze kwaliteiten hebben. Maar steeds opnieuw brengt doorleefde compassie ons terug tot de wijsheid van de tederheid. Jean Vanier zegt dat zijn werk, zoals het werk van anderen – zijn grote dierbare overleden vriendin Moeder Teresa – nooit in eerste instantie te maken heeft met het veranderen van de wereld; het heeft in eerste instantie te maken met het veranderen van onszelf. Hij zegt dat wat ze in de Ark doen geen oplossing is, maar een teken. Compassie is zelden de oplossing, maar is altijd een teken van een diepere realiteit, van diepere menselijke mogelijkheden.

Compassie in verhalen

En compassie dijt uit in steeds bredere kringen door middel van tekenen en verhalen, nooit door middel van statistieken en strategieën. Die hebben we ook nodig, maar we botsen tevens op de grenzen ervan. En terwijl we dat doen zijn we de kracht van een verhaal aan het herontdekken, denk ik: dat wij, omdat we mensen zijn, verhalen nodig hebben om te overleven, om open te bloeien, om te veranderen. Onze tradities hebben dit altijd geweten, en het is daarom dat ze altijd verhalen aan hun hart gekoesterd hebben, en ze voor ons doorheen de tijden doorgegeven hebben. Natuurlijk bevindt er zich een verhaal achter het centrale morele verlangen en gebod van het jodendom om de wereld te herstellen – *tikkun olam*¹⁴.

En ik zal nooit dat verhaal van Dr. Rachel Naomi Remen vergeten, die het me vertelde zoals haar grootvader het haar vertelde, dat er bij het begin van de schepping iets gebeurd was en dat het oorspronkelijke licht van het universum uiteengespat was in ontelbare stukjes. Het bleef nu als scherven steken in ieder aspect van de schepping. En dat de hoogste menselijke roeping erin bestaat dit licht op te zoeken, ernaar te wijzen wanneer we het zien, het bijeen te rapen, en door dit te doen, de wereld te herstellen. Nu kan dit best klinken als een sprookjesverhaal. Sommige collega’s journalisten zouden dit zo kunnen interpreteren. Rachel Naomi Remen zegt dat dit een belangrijk verhaal voor onze tijd is, dat onze zelfredzaamheid kan versterken, omdat dit verhaal er de nadruk op legt dat elk en iedereen van ons, broos en gebroken als we nu eenmaal zijn, onbekwaam als we ons wellicht voelen, precies dat heeft wat nodig is om het deel van de wereld dat we kunnen zien en aanraken te helpen herstellen.

Verhalen zoals dit, tekens zoals dit, zijn praktische werktuigen in een wereld die verlangt compassie te brengen naar de overvloedige beelden van lijden die ons anders kunnen verpletteren. Rachel Naomi Remen geeft op dit moment aan de compassie effectief haar rechtmatige plaats – naast de wetenschap – op het gebied van de geneeskunde, bij de opleiding van nieuwe dokters. En deze trend, wat Rachel Naomi Remen aan het doen is, hoe dit soort deugden een plaats vindt in het vocabularium van de

14 Tikkun olam: Hebreeuws voor ‘de wereld herstellen’. De uitdrukking komt ook voor in het gebed *Aleinu*, dat door joden traditioneel driemaal daags gebeden wordt.

geneeskunde – het werk waarmee Fred Luskin bezig is – ik denk dat dit een van de meest fascinerende ontwikkelingen is van de 21^e eeuw – dat de wetenschap in feite een deugd zoals compassie voorgoed onttrekt aan het domein van het idealisme. Dit zal de wetenschap veranderen, geloof ik, en het zal ook de religie veranderen.

Belangrijker dan exacte wetenschap

Maar hier is een gezicht uit de wetenschap van de 20^e eeuw dat jullie zou kunnen verbazen in een discussie over compassie. We hebben allemaal gehoord van de Albert Einstein die met $E = mc^2$ op de proppen kwam. We horen niet zoveel van de Einstein die de Afro-Amerikaanse operazangeres Marian Anderson inviteerde om bij hem te verblijven toen ze in Princeton kwam zingen, omdat het beste hotel daar de rassenscheiding toepaste en haar liever niet had. We horen niet van de Einstein die zijn bekendheid gebruikte om op te komen voor politieke gevangenen in Europa of voor de Scottsboro Boys in het Amerikaanse Zuiden.

Einstein was er diep van overtuigd dat de wetenschap de nationale en etnische scheidingen moest overstijgen. Maar hij zag hoe natuurkundigen en scheikundigen in het begin van de 20^e eeuw de leveranciers werden van massavernietigingswapens. Eens heeft hij gezegd dat de wetenschap in zijn generatie zoiets was geworden als een scheermesje in de handen van een driejarige. En Einstein voorzag dat we, nu we moderner worden en technologische vooruitgang kennen, de deugden van onze tradities méér, en niet minder moeten doorgeven in de tijd. Hij had het graag over de spirituele genieën van alle tijden. Enkele van zijn favorieten waren Mozes, Jezus, Boeddha, de heilige Franciscus van Assisi, Gandhi – hij had grote bewondering voor zijn tijdgenoot Gandhi. En Einstein zei, en ik denk dat dit een citaat is, opnieuw, dat niet is opgenomen in zijn nalatenschap: “Dit soort mensen zijn genieën in de levenskunst, en aan die mensen hebben we meer nood voor de waardigheid, de veiligheid en de vreugde van het mensdom dan aan de ontdekkers van objectieve kennis.”

Nu zou het kunnen lijken dat het invoeren van Einstein niet de beste manier is om compassie weer op de grond te krijgen en te laten zien dat ook de rest van ons allen daartoe in staat is, maar toch is het zo. Ik wil je de rest van deze foto tonen, omdat wat we met deze *foto* doen analoog is aan wat we in onze cultuur met *het woord compassie* doen: we renoveren het en we verminderen de diepte ervan en zijn grondslag in het leven, en dat is niet zoals het hoort. Zo zie je op deze foto iemand die nadenkend door het raam kijkt naar wat een kathedraal zou kunnen zijn – maar dat is het niet. Hier is het hele plaatje, waarop je een man van middelbare leeftijd ziet, met een leren jas, een sigaar rokend. En zoals dat buikje eruit ziet, heeft hij niet genoeg yoga gedaan. We plaatsten deze twee foto's naast elkaar op onze website, en iemand zei “Als ik naar de eerste foto kijk, vraag ik me af waaraan hij aan het denken was. En als ik naar de tweede kijk, vraag ik me af welk soort mens hij was. Wat voor een man is hij?”

Voor mensen ‘met barsten’

Wel, hij was een gecompliceerd iemand. Hij was ongelooflijk compassievol in sommige van zijn relaties en schoot vreselijk

tekort in andere. En het is veel moeilijker, vaak, om compassievol te zijn tegenover diegenen die ons het meest nabij zijn – wat een andere eigenschap is in het universum van compassie, aan de duistere kant ervan, waaraan we ook ernstig aandacht moeten schenken en die we moeten belichten. Ook Gandhi was echt een mens met barsten. En dit was ook het geval met Martin Luther King Jr. Met Dorothy Day. Met Moeder Teresa. Met ons allemaal. En ik zeg er graag bij dat het een bevrijdende zaak is als we ons realiseren dat dit geen obstakel is voor compassie – voortgaande op wat Fred Luskin zegt: dat deze barsten ons precies tot mensen maken.

Onze cultuur is geobsedeerd door perfectie en wil problemen verbergen. Maar wat een bevrijdende zaak als we ons realiseren dat onze problemen in feite waarschijnlijk onze rijkste bronnen zijn om te groeien naar deze ultieme deugd van compassie, tot het brengen van compassie naar het lijden en de vreugde van anderen. Rachel Naomi Remen is een betere dokter omwille van haar levenslange strijd tegen de ziekte van Crohn. Einstein werd een filantroop, niet omwille van zijn uitmuntende kennis van tijd en ruimte en materie, maar omdat hij een Jood was in de tijd dat Duitsland fascistisch werd. En Karen Armstrong, ik denk dat jij ook zou zeggen dat het sommige van je erg kwetsende ervaringen in een religieus leven waren die, langs een kronkelweg, hebben geleid naar het Handvest voor Compassie. Compassie kan niet langer herleid worden tot heiligheid, evenmin als tot medelijden.

Zo wil ik een uiteindelijke definitie van compassie voorstellen, en dat zou voor ons allen kunnen gelden: we noemen compassie voortaan een spirituele technologie. Onze tradities beschikken over een ruime wijsheid in dit verband, en die moeten we voor onszelf nu opdelen. Maar compassie is evengoed thuis in de seculiere als in de religieuze wereld.

Zo zal ik om te eindigen Einstein parafraseren en zeggen dat het mensdom, de toekomst van het mensdom, evenveel behoefte heeft aan deze technologie als aan al die andere technologieën die ons nu met elkaar verbinden en ons voor de zowel riskante als wondere mogelijkheid plaatsen om in deze tijd één menselijk ras te worden.

MEDEDOGEN IN DE CHRISTELIJKE TRADITIE

Naar een lezing op de avond "Mededogen in religies", in de Sint-Antoniuserker te Antwerpen op 15 mei 2008, een initiatief van CEDIBA vzw, Centrum voor Dialoog en Begrip in Antwerpen.

Eens vroeg iemand aan Jezus: wie is mijn naaste? De man kende het gebod 'Bemin je naaste als jezelf'. Hij wilde dat gebod ook wel onderhouden. Maar dan liefst zonder te overdrijven. Vandaar zijn vraag: 'Wie is mijn naaste?' Met andere woorden: wie valt daaronder, en wie niet? Hoever gaat dat, je 'naaste'? Mijn naaste buurman, die hoort daar in ieder geval bij. Misschien ook nog diegene die op het einde van mijn straat woont. Maar hij die aan de andere kant van de stad woont? In die andere stad? In het buurland? Een bijzonder belangrijke vraag: "Jezus, wie is mijn naaste?"

En toen zei Jezus: "Luister, ik zal je iets vertellen! Er was eens... Er was eens een man op weg van Jeruzalem naar Jericho. Onderweg werd hij door rovers overvallen. Een priester kwam voorbij, ging er in een boog omheen. Een leviet kwam voorbij, ging er in een boog omheen. Toen kwam een Samaritaan voorbij. Die kreeg medelijden, ging op de man af en deed alles wat hij kon om hem te helpen... " Afsluitend vroeg Jezus aan zijn vraagsteller: "Wie van deze drie is volgens jou de naaste?" – "De derde," antwoordde deze prompt, "de man die medelijden met hem heeft getoond."

Kreeg de vraagsteller een antwoord op zijn vraag? Neen! Had die man dat door? Neen! Wanneer wel? We hebben er het raden naar! Zou hij ooit tot het besef gekomen zijn dat Jezus zijn vraag gewoon liet vallen, die belangrijke vraag 'wie is mijn naaste en wie niet?' Zou het ooit tot hem doorgedrongen zijn dat Jezus eigenlijk onrechtstreeks antwoordde: die vraag hoort niet thuis bij wie in mijn spoor wil treden! Voor zijn volgelingen is dit de enige goede vraag: ben ik bereid om, zoals die Samaritaan, zelf een naaste te worden, te zijn – als ik op mijn weg een mens in nood ontmoet?

Dit verhaal is bij ons, christenen, bekend als het verhaal 'van de barmhartige Samaritaan' (Lucas 10,19-27). 'Barmhartigheid' is in onze christelijke traditie het gewone woord voor 'mededogen'. En dat blijkt te gaan over zorg, bekommernis, deernis, daadwerkelijke inzet voor de mens in nood. Bereikbaar zijn voor arme en kleine mensen. Het goede doen! En dat begint met 'geraakt worden'. Het Hebreeuwse woord voor 'barmhartigheid' is verwant met het woord 'baarmoeder'. Daar begint het, in de buik: geraakt worden, zodanig geraakt worden dat je iets gaat doen!

We hebben het in onze christelijke traditie over 'de werken van barmhartigheid'. Lichamelijke werken van barmhartigheid: de hongerigen spijzigen, de dorstigen laven, de naakten kleden – een opsomming die geïnspireerd is door een ander verhaal van Jezus, zijn verhaal over 'het laatste oordeel', 'het uiteindelijke oordeel', waar het m.a.w. uiteindelijk, in laatste instantie om gaat: "Ik had honger, en je hebt me te eten gegeven; ik had dorst, en je hebt me te drinken gegeven. Wat je aan de minste van de mensen doet, dat heb je aan mij gedaan" (Matteüs 25,31 vv.).

Tot zover een eerste betekenis van dat woord 'barmhartigheid'. Het is een oproep tot medemenselijkheid op het domein van de meest elementaire menselijke behoeften: eten en drinken, kledij, een dak boven zijn hoofd. Met deze belangrijke voetnoot erbij: deze 'barmhartigheid' komt niet in de plaats van de 'rechtvaardigheid'! Echte barmhartigheid zet zich in voor rechtvaardigheid – en gaat alleen nog verder.

Er is een tweede betekenislaag in ons woordje 'barmhartigheid'. De tweede in deze uiteenzetting, maar vaak de eerste, de meest spontane associatie die mensen maken met dit woord: barmhartigheid is mildheid, vergevingsgezindheid. Het tegenovergestelde van hardheid, hardvochtigheid. "Hoe vaak moet ik mijn broeder vergeven die me iets misdaan heeft?" vraagt Petrus, "Tot zevenmaal?" En Jezus daarop: "Tot zeventig maal zevenmaal" (Matteus 18,21-22). Tot je de tel kwijt bent, tot je geen zin meer hebt om te tellen hoe vaak je op die manier mild, barmhartig bent – en dus heenkijkt over de kleine kanten en gebreken van je medemens.

Dit aspect van barmhartigheid krijgt zijn sterkste vorm in de 'actieve geweldloosheid' – de bereidheid om te lijden omwille van het goede dat men doet. Om geen geweld met geweld, geen kwaad met kwaad te beantwoorden. Zoals van Jezus verteld wordt: hij was trouw aan zijn boodschap van barmhartigheid tot het einde, waar hij zelfs voor zijn tegenstanders bad: "Vader, vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen" (Lucas 23,34).

Tenslotte nog een woord dat hier zeker niet mag ontbreken, het fundament waarop die beide oproepen uiteindelijk rusten: de oproep om vergevingsgezind te zijn, mild in ons oordeel en spreken over onze medemens, samen met de oproep om elke mens in nood bij te staan. Deze beide oproepen hebben alles te maken met een diepe geloofsovertuiging: zo gaat onze God met ons, mensen om. God is bezorgd om ons, we gaan hem ter harte – zoals kinderen hun ouders ter harte gaan. En God is barmhartig, hij draagt ons onze zonden, ons kwaad niet achterna. Van daaruit worden we opgeroepen om – zoals een scheppingsverhaal het vertelt – "mens te worden naar Gods beeld en gelijkenis". Jezus zei het zo: "Wees barmhartig, zoals uw hemelse Vader barmhartig is" (Lucas 6,36). Want barmhartigheid, dat is grote liefde...

Ik eindig met een postscriptum, dat niet onbelangrijk is. Er zit namelijk ook een heel pijnlijke achterkant aan dit verhaal. Zo groot en zo mooi als de voorkant is, met al het goede en het schone dat het christendom heeft voortgebracht, zo groot is ook de achterkant: een geschiedenis waarin niet alleen individuele christenen ontrouw waren aan die boodschap, maar waarin ook kerken en hun leiders, de onze om te beginnen, meedogenloos zijn omgegaan met volkeren en culturen, onbarmhartig geweld hebben gepleegd op zogenaamde ongelovigen, andersgelovigen – en 'dissidenten' binnen de eigen geloofsgemeenschap.

Hopelijk worden we meer en meer een bron van mededogen, van barmhartigheid – samen met andere religies en niet-religieuze levensbeschouwingen. En mogen we voor die 'pijnlijke achterkant' op, barmhartigheid rekenen van leden en verantwoordelijken binnen andere religies en levensbeschouwingen.

WERK AAN DE WINKEL

Tot slot, enkele conclusies voor wie wil werken aan vrede, en gehoor geven aan de oproep van het Handvest voor Compassie.

Samen voor 'mededogen', voor gerechtigheid en vrede

Straks, eind oktober en vijftienvintig jaar na de eerste keer, komen religieuze leiders vanuit de hele wereld op uitnodiging van paus Benedictus XVI bijeen om te bidden om vrede in de wereld. Bidden om vrede is bidden om de gave van mededogen, om 'zorg voor iedereen'. Dat religieuze leiders daar samen voor opkomen is al een ernstig signaal, een hoopvol teken. Het is ooit anders geweest in de wereld van de grote religies...¹⁵

Op lokaal niveau kan op dit elan worden verder gewerkt. Het is heel belangrijk dat interreligieuze initiatieven niet alleen getuigen van respect en van een gezonde nieuwsgierigheid naar de 'binnenkant' van de ander, maar dat ze ook samen zoeken hoe ze kunnen bijdragen tot een 'goede aarde' voor alle mensen.

Ook binnen onze eigen kerkgemeenschap

Niemand zal ontkennen dat 'compassie' of 'mededogen' in onze Westerse wereld diep is doorgedrongen dank zij het christendom. In de zorg voor zieken en gehandicapten, voor 'weduwen en wezen', voor mensen in de marge, hebben christenen vaak vanuit hun geloof het voortouw genomen. Vincent de Paul en abbé Pierre in Frankrijk, priester Daens en pater Damiaan bij ons, moeder Theresa wereldwijd: ze worden gezien als lichtende figuren, over de grenzen van alle geloofsovertuigingen heen.

De sociale leer van de Kerk is een uitdrukking van de 'zorg voor iedereen' waarover Karen Armstrong het heeft. Maar... misschien staat 'mededogen' bij ons nog niet zo centraal als we wel zouden willen. Een stevig naslagwerk hierover draagt als "Catholic Social Teaching. Our Best Kept Secret"¹⁶: ons best bewaarde geheim... Een 'leer' die niet zo vooraan blijkt te staan in 'de leer'!

Wat is evangelisatie?

In 1985 lanceerde paus Johannes Paulus II bij zijn bezoek aan ons land het woord 'evangelisatie': Europa heeft nood aan een 'nieuwe evangelisatie'. Onze bisschoppen namen die oproep ter harte, en het duurde niet lang of het "Geloofsboek" zag het licht¹⁷, opgebouwd rond drie pijlers: het geloof kennen, vieren en beleven. De achterliggende filosofie leek te zijn: wie het christelijk geloof beter kent, en meer en beter viert, zal het ook meer en beter beleven. Beleven, dat is op de eerste plaats bidden en vieren. Is barmhartigheid daar gepromoveerd "tot kern van moreel handelen en van religie", zoals het *Handvest voor Compassie* vraagt? Het

- 15 Ook uit andere religies klinken zulke signalen. Te veel om op te sommen!
- 16 Edward P. DEBERRY, James E. HUG e.a., *Catholic Social Teaching. Our Best Kept Secret*, Maryknoll, 2004 (vierde uitgave), 238 blz.
- 17 Van die eerste uitgave zouden 230.000 exemplaren verspreid geweest zijn.

waren 'tegenbewegingen' die toen vonden dat 'evangelisatie' moest opgebouwd worden rond de zorg om mensen¹⁸.

De Italiaanse kardinaal die aan het woord komt in "Biecht van een kardinaal"¹⁹ wijst op de band tussen de *diagnose* en het *geneesmiddel* dat men zoekt voor een Kerk die ziek is. Waarom keert het Westen in hoge mate het instituut Kerk de rug toe? Omdat de mensen materialistisch geworden zijn? Omdat alleen consumptie telt en ze God niet meer nodig hebben? Of... om wat die Kerk de mensen heeft aangedaan? Wie, zoals deze anonieme kardinaal, op eigen boezem klopt, weet wat de Kerkgemeenschap prioritair te doen staat. "De tederheid van God present stellen" noemt hij het, m.a.w. "mededogen tot kern maken van onze religie". Dàt is evangeliseren.

Wat is waarheid?

Vanuit de overtuiging de waarheid te 'bezitten' heeft de Kerk in het verleden vaak gedacht geweld te kunnen rechtvaardigen. "De waarheid heeft haar rechten," klonk het, "en die moeten verdedigd worden, zowel tegen bedreigingen van buiten als van insiders". Daarom zijn er velen die tot op vandaag van religies geen heil meer verwachten. Ze roepen wel op tot liefde en mededogen, maar ze leiden telkens weer tot geweld...

Heel anders wordt het wanneer je deze stelling beaamt: "De waarheid is heel eenvoudig: de mens is de hoogste waarde en vanuit hem ontspringen alle andere waarden." Jean Goss gaat verder: "De waarheid die ons ter harte gaat, die vraagt niet om verdedigd te worden, maar mensen die van haar getuigen. En het Griekse woord voor 'getuige' is 'martelaar'."²⁰ De waarheid heeft inderdaad haar rechten, maar geeft nooit iemand het recht om de Gulden Regel met de voeten te treden! "Beweren dat je de waarheid in pacht hebt, kweekt geweld en intolerantie. Geloven dat we samen de waarheid kunnen bereiken, kan verschillen helen" schrijft Timothy Radcliffe²¹.

Dit geldt voor de relaties tussen gelovigen en ongelovigen, tussen mensen van verschillende religies en – wat ook volgens Krista Tippett nog het moeilijkste is – voor de relaties tussen mensen binnen een zelfde godsdienst en kerkgemeenschap. De polarisatie tussen 'progressieven' en 'conservatieven' binnen onze katholieke kerk laat dit duidelijk zien. Hier de Gulden Regel hanteren is niet gemakkelijk, maar zou voor allen een streefdoel moeten zijn.

- 18 In Nederland was er de *Acht Mei Beweging*, in Vlaanderen o.a. *Priesters en religieuzen voor gerechtigheid en vrede* en *Evangelisatie levensnabij*, nu omgedoopt tot *Evangelie Levensnabij* - www.evangelielevensnabij.be.
- 19 Olivier LE GENDRE, *Biecht van een kardinaal*, Davidsfonds Leuven, 2010: de zending van de Kerk bestaat er primair in de liefde van God voelbaar te maken, alvorens die liefde te onderwijzen. Ik zeg niet dat men geen onderwijs moet geven, neen, ik heb het over prioriteiten." (blz. 308)
- 20 Jean GOSS en Hildegard MAYR in: *La non-violence, c'est la vie* [1981 of 1982], blz. 39. Zie ook: Hildegard GOSS-MAYR & Jo HANSSENS, *Mystique et militant de la non-violence*, éd. Fidélité, 2011, 135 blz.
- 21 Timothy RADCLIFFE, *Waar draait het om als je christen bent?*, Averbode, 2007, blz. 164 – waar hij tegelijk heel hard pleit om niet tot louter relativisme te vervallen, waar alles als waarheid geaccepteerd wordt.

AANBEVELINGEN VOOR LOKALE KERKGEMEENSCHAPPEN

1. Stel de 'diakonie', de zorg om mens en wereld, in het hart van de gemeenschap, van de geloofsinitiatie en van de plaatsen waar men de gedachtenis van Jezus viert.
2. Plaats dus ook de keuze voor de 'actieve geweldloosheid', zoals Jezus die heeft voorgeleefd, centraal in de verkondiging en de praktijk, met fundamenteel respect voor elke medemens.
3. Vermijd polarisatie door de bestaande diversiteit te erkennen, te accepteren en als een rijkdom te waarderen. Doe niet alsof er geen conflicten zijn, en ook niet alsof ze er niet zouden mogen zijn.
4. Besteed aandacht aan geweldloze conflicthantering, maak kennis met de Geweldloze Communicatie: 'taal van mededogen'.
5. Aanvaard dat er grenzen zijn aan de mogelijkheid tot samenwerken met iedereen. Kies voor mededogen en respect, ook als je besluit elkaar los te laten.

Lees bijdragen van Sjaak Körver en van Jan Vanden Berghe in: Annemie DILLEN & Didier POLLEFEYT, *Ga nu allen in vrede! Omgaan met macht en conflicten in pastorale contexten*, Davidsfonds & Pax Christi, 2010

COLOFON

Samenstelling van dit dossier: Jan Vanden Berghe

Eindredactie: Karin Seberechts

Verantwoordelijke uitgever: Dirk Broos

Druk & lay-out: Drukkerij Room, Sint-Niklaas

ISBN-nummer: 9789461370174

Wettelijk depotnummer: D/2011/3498/009

Beeldhouwwerk: Adelin De Craene

Foto's: Cécile Busschaert (beeld), Archief Arkgemeenschap Moerkerke Brugge

Koerier-dossier is een vaste bijlage bij het abonnement op het tijdschrift Koerier van Pax Christi Vlaanderen. Deze formule van abonnement kost 25 euro en omvat zesmaal een Koerier met dossier en een boek rond een actuele vredethematiek. Losse nummers van elk dossier zijn afzonderlijk verkrijgbaar tegen 1 euro, vanaf 5 exemplaren 0,80 euro.

Pax Christi Vlaanderen

Italiëlei 98a

2000 Antwerpen

Tel: 03/225 10 00 – fax: 03/225 07 99

koerier@paxchristi.be

www.paxchristi.be